



**Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / Journal of
Divinity Faculty of Kastamonu University**
e-ISSN 2717-901X
Cilt/Vomume: 6, Sayı/Issue: 1, Eylül/September, 2022



**Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde Bulunan Kıraat İlmine Dair Yazma Eserlerin Tesbiti ve
İncelenmesi**
Detection and Investigation of Manuscripts on the Science of Recitation in Diyarbakir Provincial
Public Library

Ömer Faruk ŞAHİN

**Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim
Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas/Türkiye**

Sivas Cumhuriyet University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences,
Master Degree Student, Sivas/Turkey

sahinomerfaruk22@gmail.com
orcid.org/ 0000-0003-0419-8379

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ **Article Type:** Research Article
Geliş Tarihi: 25 / Temmuz /2022 **Date Received:** 25/ July/ 2022
Kabul Tarihi: 14/ Eylül/ 2022 / **Date Accepted:** 14/September/ 2022
Yayın Sezonu: Eylül / 2022 / **Pub Date Season:** September/ 2022
Cilt: 6, **Sayı:** 1, **Sayfa:** 24-43/ **Volume:** 6 **Issue:**1, **Pages:**24-43

Atıf / Citation: Şahin, Ömer Faruk. "Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde Bulunan Kıraat İlmine Dair Yazma Eserlerin Tesbiti ve İncelenmesi [Detection and Investigation of Manuscripts on the Science of Recitation in Diyarbakir Provincial Public Library]". *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of Divinity Faculty of Kastamonu University* 6/1 (Eylül/September 2022), 24-43

İntihal: Bu makale özel bir yazılımla (Turnitin) taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. Plagiarism:
This article has been scanned special software (Turnitin). No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/kuifd>
mailto: ilafdergi@kastamonu.edu.tr

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kastamonu/Türkiye
Kastamonu University Faculty of Divinity, Kastamonu/Turkey
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved

Ömer Faruk ŞAHİN/ Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde Bulunan Kıraat İlmine Dair Yazma Eserlerin Tesbiti ve İncelenmesi

Öz

Diyarbakır ilinde bulunan kütüphanelerden biri olan İl Halk Kütüphanesi, yazma eserler bölümünde kayıtlı 3750 yazma eseri barındırmaktadır. Kütüphane bünyesinde kıraat ilmiyle alakalı bulunan eser sayısı 60'tır. Çalışmamızda, kütüphanede bulunan toplam yazma eser sayısının %1,5-2'sine tekâbüle eden kıraat içerikli eserlere araştırma yapanların dikkatlerini çekmek ve kıraat alanında yapılacak çalışmalara kolay ulaşım imkânı sağlamak amaçlanmıştır. Eserlerin tanıtımı yapılırken "Eser Adı, Müellif Adı, Demirbaş No, Müstensih, Dili, Telif Tarihi, İstinsah Tarihi, Ölçü, Yaprak, Satır, Yazı Türü, Kâğıt Türü" sıralamalarına riayet edilmiştir. Ayrıca yazılışları hatalı olan eser ve müellif isimlerinin düzeltilmiş halleri eklenmiştir. Aynı olan eserler alt alta sıralanmış ve ilk sıradakinin altında eserin muhtevası hakkında yeterli bilgilendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Tecvid, Yazma eser, Kütüphane, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi.

Detection and Investigation of Manuscripts on the Science of Recitation in Diyarbakir Provincial Public Library

Abstract

The Provincial Public Library, which is one of the libraries in the province of Diyarbakir, contains 3750 manuscripts registered in the manuscripts section. The number of works related to the science of recitation in the library is 60. In our study, it is aimed to attract the attention of those who do research to the works with recitation, which corresponds to 1.5-2% of the total number of manuscripts in the library, and to provide easy access to the studies to be done in the field of recitation. While promoting the works, the order of "Work Title, Author Name, Asset ID, Scribal, Language, Copyright Date, Copying Date, Size, Leaf, Line, Font Type, Paper Type" was respected. In addition, the corrected versions of the names of the work and author whose spellings are wrong have been added. The works that are the same are listed one below the other and sufficient information is given about the content of the work under the first one.

Keywords: Qirā'āt, Tajwīd, Manuscripts. Library, Diyarbakir Provincial Public Library

Giriş

Mutasavvıfların Diyarbakır, binlerce yıllık geçmişi olan, mazisi milattan önceki yıllara dayanan ve İslam medeniyetiyle erken dönemde tanışmış kadim bir şehirdir.¹

¹ Abdurrahman Acar, "Amid (Diyarbakır) Şehrinin Fethi (Vâkıdî'ye Göre)", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999), 195-203; İbrahim Özcoşar, "Bir İslam ve Osmanlı Şehri Olarak Diyarbakır/Amid", *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*, ed. İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, Mustafa

Birçok medeniyete, farklı din ve kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Şehirdeki ilmî gelenek, içerisinde bulunan kütüphaneler sayesinde uzun yıllar devam etmiştir.² Tarih içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmasından dolayı şehir içerisinde yer alan çeşitli kütüphanelerde İslam aleminde kıraat ilmiyle şöhret bulmuş ulemanın pek çok yazma nüshaları mevcuttur. Bunlar arasında en öne çıkanı Diyarbakır Ulu Camii avlusunda yer alan ve Diyarbakır'ın ilk büyük medresesi unvanına da sahip olan Mesudiye Medresesi'ndeki Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesidir.³ Kütüphane içerisinde muhtelif ilimlerle alakalı 1984 adet yazma nüshaların içerisinde kıraat ve tecvid ilmiyle alakalı kayıtlarda olan 115 yazma nüsha mevcuttur.⁴ Şehirde Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi dışında ilmi kıraate dair yazma eserlerin bulunduğu kütüphanelerden birisi de Diyarbakır İl Halk Kütüphanesidir. 1954 yılında hizmete giren kütüphane 1978 yılına kadar Sur ilçesinde bulunan Tarihî Ulu Camii avlusunun doğu kısmında hizmet vermiştir.⁵ On bin metrekaresel bir alanda 60 bin kitap kapasitesiyle hizmet veren İl Halk Kütüphanesi, bünyesinde 3750 kayıtlı yazma eser bulunan zengin bir kütüphanedir. İçerisinde Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinde gramer, edebiyat, belagat, tefsir, kıraat, tecvid, hadis, fıkıh, mantık vb. ilimlerde pek çok eser bulunmaktadır.

Kütüphane kayıtlarını ayrıntılı olarak taradığımız çalışmamızda alanla alakalı araştırma yapan araştırmacılara kolaylık olması için öncelikle müellif ve eser, ardından da eserin genel ve özel bilgileri ayrıntılı olarak zikredilmiştir. Birden fazla nüshası bulunan eserlerin ilkinde eserin muhtevası anlatılmıştır. Diğerlerinde sadece nüshanın kütüphane kayıtları ve mevcut durumu detaylı bir şekilde beyan edilmiştir. Müellifler ve eserlerin yazımlarındaki yanlışlıklar, eserlerle ilgili verilen bilgilerden sonra kısaca izah edilmiştir. Eserler tanıtılırken alfabetik sıralama esas alınıp, "Eser Adı, Müellif Adı, Demirbaş No, Müstensih, Dili, Telif Tarihi, İstinsah Tarihi, Ölçü, Yaprak, Satır, Yazı Türü, Kâğıt Türü" sıralamalarına özen gösterilmiştir. Verilen sıralama içerisinde hakkında bilgi bulunmayan bölümlerde "?" işaretiyle,

Öztürk, Ziya Polat (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 1-22; Nejat Göyünç, "Diyarbakır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9 / 465.

² Bedri Mermutlu, "Ali Emiri Efendi'nin Mir'âtü'l-Fevâid Notlarında Diyarbakır'ın Anıtsal Tarihi Yapıları", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 7 (Kasım 2012), 88-100.

³ Davut Ertem, "Türkiye Kütüphanelerindeki Farsça Yazmalar: Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesinde Kayıtlı Farsça Yazmalar Örneği", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11 / 1 (Haziran 2022), 103.

⁴ Rifat Ablay, "Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Kıraate Dair Arapça El Yazma Eserlerin Tespit ve Değerlendirmesi", *Diyanet İlmî Dergi* 58/1 (Mart 2022), 99-125.

⁵ Mehmet Top, "Diyarbakır Ulu Camii ve Müştemilatı", *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*, ed. İrfan Yıldız (Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Yayınları, 2011), 204.

müellifi belli olmayan eserlerde ise “müellifi belli değil” ibaresiyle o bölümde bilgi eksikliği olduğuna işaret edilmiştir. Alanla alakalı olan kitapların fiziki durumu hakkında detaylı bilgi (cildin cinsi, eserin hali hazırdaki yapısal durumu vs.) verilmiştir. Eser tanıtımında gerekli görülen eser ve müellif isimleri tarafımızca tashih edilmiştir.

1. Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde Bulunan Eserleri Sınıflandırma Yöntemi ve Kütüphanede Bulunan Kıraat İlimine Dair Eserler

Eserler içerisinde yaptığımız taramalarda kıraat ilmiyle alakalı yaklaşık olarak 60 yazma nüsha eser tespit edilmiştir. Bu sayı kütüphanede bulunan toplam yazma eser sayısının yaklaşık %1,5-2'sine tekabül etmektedir. Kütüphanede ulaşabildiğimiz ilmi kıraate dair Arapça yazma eserler şunlardır:

1. **Cevâhiru'l-Mükellele fî'l-Kıra'ati'l-Aşere**, Muhammed b. Ahmed el-Avfi (1349/1639), 21 Hk 908/1, ?, Arapça, ?, 1815, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 225x163-150x95 mm., II+1b-86b, 23, Nesih, Rutubet lekeli aslan arma filigranlı krem. Sırtı siyah pandizot, üstü bej kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları ve keşideler kırmızıdır. 1a'da Bolevî Zade Hafız Mehmed el-Kari'nin vakıf kaydıyla Muhammed'in mührü vardır. 1b-2a'da fihrist vardır.

2. **el-Cevâhiru'l-mükalele fî'l-Kıraati'l-Aşri'l-Müdalele**, Muhammed b. Ahmed el-Avfi (1349/1639), 21 Hk 1716/1, Mikailzade Hafız Hasan el-Amidi, Arapça, ?, 1819, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 230x170-165x100 mm., II+1b+77a, 25, Kırmızı Nesih, Krem rengi hayvan filigranlı. Çaharkuşe vişne rengi meşin, üstü ebrî kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları ve keşideler kırmızı miklebli. 1b-11a arasında fihrist var. “Eserde kırâat imâmlarının râvilerine, kırâat tarîklerine, kırâat usûllerine ve ferşü'l-hurûfa yer verilmektedir.”⁶ Eser, Abdü'l-Fettah el-Paluvî'nin meşhur eseri olan *Zübdetü'l-İrfân fi Vücûhi'l-Kur'an* adlı eserinin de kıraat alanında esas aldığı dayanaklar arasında yer almaktadır.⁷

3. **el-Cevâhiru'l-mükalele fî'l-Kıraati'l-Aşri'l-Müdalele**, Muhammed b. Ahmed el-Avfi (1349/1639), 21 Hk 773, Muhammed b. Hüseyin, Arapça, ?, 1716, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x155-145x90 mm., 147, 21, Nesih, At filigranlı. Çaharkuşe siyah deri ebru kaplı cilt. Söz başları kırmızı olup II bb yaprak boştur.

⁶ Ablaý, "Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Kırâate Dair Arapça El Yazma Eserler", *Dıyanet İlmî Dergi* 58/1 (Mart 2022), 99-125.

⁷ Mustafa Atilla Akdemir, "Harput Ulemasından Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî ve Zübdetü'l-İrfân Adlı Eseri", *Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, ed. Enver Çakar (Elazığ: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015), 445.

4. **ed-Durretu'l-Mudî'e**, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 700/3, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 205x160-140x105 mm., 61b-76a, 11, Harekeli Nesih, Arma filigranlı. Mıklebli, tamirli, gri rengi mukavva, sertabı meşin, söz başları kırmızı, sağ deffe yok. Hatimedden oluşmaktadır. (Müellifin adı “Şemsüddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî” şeklinde olmalıydı.) Cezerî'nin mütevatir olarak bilinen yedi kırâate, üç kırâat daha ekleyerek on kırâate çıkardığı manzum eseridir. İmâm Şâtıbî'nin yedi kırâate dair olan *eş-Şâtıbiyye* adlı eserinin devamı niteliğindedir ve 240 beyitten oluşmaktadır. Eserde kırâatin usûl ve ferşü'l-hurûf konularına yer verilmektedir.

5. **ed-Durretu'l-Mudî'e**, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 908/2, İsa Dagistanî, Arapça, ?, 1815, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 225x163-140x95 mm., 87b-96a, 17, Harekeli nesih, rutubet lekeli ve aslan arma filigranlı krem. Sırtı siyah pandizot, üstü bej kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları kırmızıdır. İçinde şukka vardır. 87a'da aynı eserden baştan altı beyit vardır. 96a'da eserin 833/1430'da nazmedildiği yazılıdır. (Müellifin adı “Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî” şeklinde olmalıydı.)

6. **ed-Durretu'l-Mudî'e**, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 762/4, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 208x160-148x85 mm., 138b-146b, 17, Nesih, üç ay filigranlı. Çaharkuşe kahverengi meşin, satıhı desenli kâğıt kaplı cilt. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmış. (Müellifin adı “Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî” şeklinde olmalıydı.)

7. **Hâşiye alâ Şerhi Mukaddimeti'l-Cezeriye**, Taşköprî-zâde İsmâ ed-dîn Ahmed b. Mustafâ (901-968/1445-1569), 21 Hk 557, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 200x140-130x70 mm., 95, 15, Nesih, Arma filigranlı. Çaharkuşe kırmızı meşin ebru kâğıt kaplı şirazeli cilt, kırmızı keşideli. (Eserin tam adı “Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye” şeklinde olmalıydı.)

8. **el-İtilaf fî Vücuhi'l-İhtilâf**, Yûsuf Efendî-zâde Abd-Allâh Hilmî b. Mehmed Amasî (1167/1754), 21 Hk 59/3, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-130x75 mm., 88b-204b, 19, Nesih, Üzüm salkımı filigranlı. Çaharkuşe meşin, ebru kâğıt kaplı mukavva ciltli. Formalar şirazedden ayrılmış, sırtı adi bezle onarılmış, sol deffesi kopuk. Söz başları kırmızı. (Müellifin adı “Yûsufefendizâde Abdullâh Hilmî b. Mehmed Amasî” şeklinde olmalıydı.) Kırâat-i aşereye dair bir eserdir.⁸ Yusuf Efendizâde'nin ilmi kıraate dair yazdığı eserlerin en

⁸ Halit Özkan, “Yûsufefendizâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2002), 44/42.

meşhurdur. İlmi kıraatte mühim olan meseleleri örnek âyetlerle beyan bir eserdir.⁹ Kur'an'ın bazı ayetlerindeki on kıraat imamına ait olan bazı vücuhatların ve rivayetlerin farklılıklarının sûre tertibine göre işlendiği bir eserdir.¹⁰ Bu eser kaynaklarda; *El-İtilâf fî Vucûhi Rivâyâti'l-İhtilâf fi'l-Kıraât*,¹¹ *El-İtilâf fî Vucûhi'l-İhtilâf fi'l-Kıraeh*,¹² *El-İtilâf fî Vucûhi'l-İhtilâf fi'l-Kıraâti'-Aşr*¹³ gibi muhtelif isimlerle geçmektedir. İstanbul tarîki olarak kaleme alınmıştır. Ayetlerde bulunan vücuhatların da zaman zaman açıklandığı bir eserdir. Ancak müellifin diğer eserlerindeki gibi incelenen ayetlerde bulunan kıraat konularının tamamı açıklanmamıştır. Bunun yerine o ayette bulunan ve uygulanması zor olan vecihler ifade edilmiştir. Müellif eserini 1141/1728 yılının Zilhicce ayında tamamlamış ve 1146/1733 yılında talebesi tarafından istinsah edilmiştir. 1290/1873 yılında da Arif Efendi Matbaası'nda basılmıştır. Eserin kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur. Bu yazmaların geneli eserin tamamı değildir.¹⁴ Eserin tamamı, Abdülfettâh el-Palûvî'nin *Zübdetü'l'İrfân fi Vucûhi'l-Kur'an* adlı kitabının kenarında basılmıştır.

9. *el-İtilâf fî Vucûhi'l-İhtilâf*, Yûsuf Efendî-zâde Abd-Allâh Hilmî b. Mehmed Amasî (1167/1754), 21 Hk 1716/3, Mikailzade Hafız Hasan el-Amidi, Arapça, ?, 1819, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 230x170-165x100 mm., 111b-119b, 25, Kıрма Nesih, Hayvan filigranlı krem. Çaharkuşe vişne rengi meşin, üstü ebru kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları ve keşideler kırmızı miklebli. 119b altında Hasan'ın mührü var. (Müellifin adı "*Yûsufefendizâde Abdullâh Hilmî b. Mehmed Amasî*" şeklinde olmalıydı.) neyden bahsediyor

10. *el-İtilâf fî Vucûhi'l-İhtilâf*, Yûsuf Efendî-zâde Abd-Allâh Hilmî b. Mehmed Amasî (1167/1754), 21 Hk 20, Heykel b. Mustafa b. Kasım el-Amidi, Arapça, ?, 1764, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 160x105-105x65 mm., 90, 21, Nesih, İsim ve üzüm salkımı filigranlı. Açık kahverengi meşin sırtlı, şirazesini ciltten ayrılmış, yeşil bez kaplı mukavva bir cilt içindedir. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kitaba GAL'da (S. II. 948) el-tilaf fi vucûhi'l-ihtilaf adı verilmiştir. Diğer

⁹ Ali Öge, "Amasyalı Âlim Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmine Dair Eserlerin İncelenmesi", *Uluslararası Amasyalı Âlimler Sempozyumu*, ed. Şuayp Özdemir (Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017), 1/190.

¹⁰ Yusuf Efendizâde, *el-İtilâf fî Vucûhi'l-İhtilâf*, Hacı Selim Ağa, 4, vr. 1b.

¹¹ Brockelmann, "Die Qor'anwissenschaften", *Geschichte Der Arabischen Litteratur* (Leiden: E. J. Brill, 1943) 2/653.

¹² Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifîn* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1951) 1/482.

¹³ Hayreddin Zirikî, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ Mine'l-Arab ve'l-Müsta'rabîn ve'l-Müsteşrikîn* (Beirut: Daru'l Manarah, 2006) 4/273.

¹⁴ Öge, "Amasyalı Âlim Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmine Dair Eserlerin İncelenmesi", 1/189.

müracaat eserlerinde eser ve yazar adı geçmemektedir. (Müellifin adı "Yûsufefendizâde Abdullâh Hilmî b. Mehmed Amasî" şeklinde olmalıydı.)

11. Kitâbü Usûli'l-Kıra'ât, müellif belli değil, 21 Hk 32, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 165x120-135x100 mm., 166, 20, Asya Nesihî, Abadî. Miklebli, pembe renkli, mukavva sırt ve sertabı meşin cilt. konusu

12. Kurretü'l-Ayn fî'l-Feth ve'l-İmâle Beyne'l-Lafzeyn, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 790/1, Ahmed b. Hasan b. Ali, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 220x150-140x70 mm., 1b-39b, 16, Talik, taçlı isim filigranlı. Miklebli salbek şemseli bordo rengi meşin, söz başları kırmızı. Abdurrahman paşa vakıf kaydı ve mührü var. (Müellifin tam adı "İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân" şeklinde olmalıydı.) Muhtelif kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eserde, konular yedi kıraat esas alınarak sûrelerin tertibine göre ele alınmıştır.¹⁵

13. Kurretü'l-Ayn fî'l-Feth ve'l-İmâle Beyne'l-Lafzeyn, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 356/5, İsmail b. Mustafa, Arapça, ?, 1798, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 205x145-170x100 mm., 125a-140b, 27, Talik, Abadî. Konu başlıkları kırmızı mürekkeble yazılmış, sırtı ve sertabı kırmızı meşin, miklebli desenli kâğıt kaplı mukavva bir cilt içindedir. (Müellifin tam adı "İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân" şeklinde olmalıydı.)

14. Kurretü'l-Ayn fî'l-Feth ve'l-İmâle Beyne'l-Lafzeyn, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 1716/4, Mikailzade Hafız Hasan el-Amidi, Arapça, ?, 1818, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 230x170-165x100 mm., 121b-139a, 25, Kıрма Nesih, Krem rengi hayvan filigranlı. Çaharkuşe vişne rengi meşin, üstü ebrî kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları ve keşideler kırmızı miklebli. (Müellifin tam adı "İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân" şeklinde olmalıydı.)

15. Kurretü'l-Ayn fî'l-Feth ve'l-İmâle Beyne'l-Lafzeyn, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 762/2, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 208x160-164x88 mm., 108b-129b, 19, Nesih, üç ay filigranlı. Çaharkuşe vişne rengi meşin, üstü ebrî kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları ve keşideler kırmızı miklebli. (Müellifin tam adı "İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân" şeklinde olmalıydı.)

¹⁵ Mehmet Ali Sarı, "İbnü'l-Kâsîh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2002), 21/103.

16. **Kurretü'l-Ayn fî'l-Feth ve'l-İmâle Beyne'l-Lafzeyn**, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 1663/2, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 220x150-185x125 mm., 61b-72b, 31, Nesih Kırmısı, Üç hilal filigranlı. Kavluhu sözcüğü, sure isimleri ve ayetler kırmızıyla yazılmış, çaharkuşe kahverengi meşin, yıpranmış ebru kâğıt kaplı mukavva cilt içindedir. (Müellifin tam adı "*İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân*" şeklinde olmalıydı.)

17. **Manzûme fî'l-Kıra'ât**, müellif belli değil, 21 Hk 294/1, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 175x120-95x60 mm., 1a-24a, 11, Kıрма Talik, Kartal filigranlı. Siyah yapıştırma şemseli deri cilt. 25b-31b beyaza boş, başı ve sonu eksik.

18. **Manzûme fî'l-Kıra'ât**, müellif belli değil, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 220x160-160x90 mm., 1a-9a, 19, Kıрма Nesih, üç ay filigranlı. Sarı ince karton, sırtı kısmen meşin, söz başları kırmızı, ön ve arka kapak kopmuş fakat yerindedir. Eser adı, ibare ve manadan alınmış, yazar meçhuldür. Kaynaklarda rastlanmamıştır. 9a-10a'da vakıf ve vasil konusunda bir açıklama 10b-11a Kur'an'da gerekli durak yerlerinin sayısını açıklayan bir makale, 11b-14a'da kıraatle ilgili Umdetü'l İrfân fî Vücuhi'l Kur'an'dan 'dan nakil vardır. Başı eksiktir.

19. **Minahu'l-Fikrîye fî Şerhi'l-Mukaddimetü'l-Cezerîye**, Nûr ed-dîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî (öl. 1014/1605), 21 Hk 252/1, ?, Arapça, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x150-145x70 mm., 1b-82b, 21, Kıрма Talik, Marka filigranlı. Çaharkuşe bordo deri ön ve arka kapak kopmuş fakat yerinde yapıştırma şemseli miklebli mukavva cilt. Söz başları kırmızı. (Eserin tam adı "*Şerhu Mukaddimetü'l Cezerîyye*", müellifin adı ise "*Nureddin Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî*" şeklinde olmalıydı.)

20. **Mukaddimetu'l-Cezerîye**, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 559/2, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 203x137-140x75 mm., 92b-96b, 15, Talik, Taç filigranlı krem. Çaharkuşe kahverengi meşin, üstü renkli, desenli kâğıt kaplı, şirazesı dağınık mukavva ciltli. Söz başları ve cetveller kırmızı. (Müellifin adı "*Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî*" şeklinde olmalıydı.) Eser, 19 bab ve 109 beyitten oluşmaktadır. Eserde tecvid ilminin ana konuları olan harflerin sıfatları ve harflerin mahreçleri, medler, gunne, terkîk, tefhim, vakıf, hemze, idgam, lahn gibi konular yer almaktadır. Her dönemde pek çok ilim talebesi aracılığıyla ezberlenmesi, eser üzerine muhtelif zamanlarda farklı şerhler yazılması ve temel kaynaklar arasında olması gibi hususlar eserin

şanını ifade etmeye yetmektedir.¹⁶ Birçok kütüphanede yüzlerce yazma nüshalarına erişildiği gibi, matbu nüshalarına yayınevlerinden ulaşmak mümkündür.¹⁷

21. Mukaddimetu'l-Cezerîye, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 252/4, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x150-140x80 mm., 110b-114b, 15, Harekeli Nesih, Üzüm salkımı taç filigranlı krem. Çaharkuşe bordo deri ön ve arka kapak kopmuş fakat yerinde mukavva miklebli cilt. Söz başları kırmızı. (Müellifin adı “Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî” şeklinde olmalıydı.)

22. el-Mukaddime fi'l-Kıra'ât, müellif belli değil, 21 Hk 334/8, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-160x85 mm., 201b-209a, 19, Nesih, Taç ve isim filigranlı. Sarı renkli mukavva, deffeli, sırtı hardal rengi meşin cilt. Söz başları kırmızı.

23. en-Neşr fi Kıraati'l-Aşr, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 1485, Sadaka b. Ahmed ed-Dımışki, Arapça, ?, 1400, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 220x160-155x120 mm., 126, 18, Bozuk Nesih, Rutubet lekeli abâdî krem. Sırtı yeşil pandizot üstü açık yeşil kâğıt mukavva cilt. Söz başları kırmızı, şirazesı dağınık. Eserin başı eksik. (Müellifin adı “Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî” şeklinde olmalıydı.) Müellifin on kıraatle ilgili en geniş çalışmasıdır.¹⁸ Bu yazma nüshanın istinsâh edildiği tarih dikkate alındığında *en-Neşr*'in telif tarihinden (799/1396)¹⁹ dört yıl sonra yazılmıştır. Cezerî Kıraat-ı Aşere'de zikredilen imam ve ravilerin rivayet ve tariklerini bu meşhur eserinde bir araya getirmiştir. Bu eser, Cezerî'den sonraki dönem uleması için ana kaynak hâline gelmiştir. Bu eserin el yazma nüshalarına İslâm dünyasındaki kütüphanelerin genelinde denk gelmek mümkündür. Eser, sahih kabul edilen on kırâatin usûl ve ferşine dair pek kıymetli bilgiler içermektedir. Eserde kıraatlerin toplamda seksen rivayet ve tarîkine yer verilmektedir.²⁰ Cezerî, kırâat ilmine dair olan ve yüzyıllara ışık tutan bu birikimini altmış bir müellifden şifâhî olarak

¹⁶ Tayyar Altıkulaç, “İbnü'l Cezerî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2002) 20/555.

¹⁷ Ablay, “Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Kırâate Dair Arapça El Yazma Eserler”, *Diyanet İlmî Dergi* 58/1 (Mart 2022), 99-125.

¹⁸ Tayyar Altıkulaç, “İbnü'l Cezerî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2002) 20/555.

1.1 ¹⁹ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf el-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşr*, thk. Eş-Şeyh Zekeriya Umayrat (Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 2011).

²⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/57.

öğrenmenin yanı sıra yazı vesilesiyle de kaydetmiş ve elde ettiği deneyimini bu eserinde ortaya çıkarmıştır.²¹

24. en-Neşr fî Kıraati'l-Aşr, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 1160, ?, Arapça, ?, 1770, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 260x150-195x110 mm., 362, 29, Nesih, Açık krem rengi taç filigranlı. Keşideler kırmızıdır. Çaharkuşe vişne rengi meşin, üstü ebru kâğıt kaplı, miklebli mukavva cild içindedir. Eserin adı 1b de sonda ve etekte yazılıdır. (Müellifin adı “Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî” şeklinde olmalıydı.)

25. en-Neşr fî Kıraati'l-Aşr, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 1160, ?, Arapça, ?, 1770, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 260x150-195x110 mm., 362, 29, Nesih, Açık krem rengi taç filigranlı. Keşideler kırmızıdır. Çaharkuşe vişne rengi meşin, üstü ebru kâğıt kaplı, miklebli mukavva cild içindedir. Eserin adı 1b de sonda ve etekte yazılıdır. (Müellifin adı “Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî” şeklinde olmalıydı.)

26. en-Neşr fî Kıraati'l-Aşr, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 1131, Ahmed b. Nasır, Arapça, ?, 1597, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 305x210-220x125 mm., 276, 31, Nesih, üç ay filigranlı. Gömme kabartma zencirekli miklebli açık kahverengi deri bir cilt içindedir. Ayetler siyah mürekkep, fasıl ve söz başları kırmızı mürekkeplidir. (Müellifin adı “Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî” şeklinde olmalıydı.)

27. Risâle fî Beyâni Enva'i'l-hatai fî'l-Kıra'ât, Necm ed-dîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed en-Neseî (537/1142), 21 Hk 487/1, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 205x140-145x90 mm., 1b-6b, 15, Kıрма Nesih, Haç arma filigranlı. Şiraze dağınık, kapakları kopuk vişne rengi sahtiyan bir cilt içindedir. (Müellifin adı “Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed en-Neseî” şeklinde olmalıydı.) Eserde Kur'an okunurken yapılabilen genel hatalar değerlendirilmiştir. Mevzubahis olan hataların görülebileceği muhtemel mahaller ayet, kelime, harf ve ʾrab olarak belirtilmiştir. Ancak vakf ve ibtidâ konularında da hatalar yapılabileceği ifade edilmiştir. Kelimenin eksik okunmasına da hata gözüyle bakılmış, bu hataların meydana getirdiği yargılara da yer verilmiştir.

28. Risâle fî Beyâni Enva'i'l-hatai fî'l-Kıra'ât, Necm ed-dîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed en-Neseî (537/1142), 21 Hk 252/3, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x150-165x95 mm., 106b-109a, 23, Talik, Marka filigranlı. Çaharkuşe bordo deri ön ve arka kapak kopmuş fakat yerinde, şemseli mukavva

²¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/58-98.

miklebli cilt. Söz başları kırmızı. (Müellifin adı "*Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed en-Neseffî*" şeklinde olmalıydı.)

29. *Risâle fî Hakki'l-Kıra'âti't-Teravîh*, Müftü zâde Âlim Mehmed Efendî Güzelhisârî (öl. 1116/1704), 21 Hk 1645/14, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 197x145-145x70 mm., 55b-57b, 23, Bozuk Nesih, Rutubet lekeli harf marka filigranlı krem. Sırtı ve sertabı kahverengi meşin, üstü aşınmış ebru kâğıt kaplı, miklebli mukavva cilt. 57a-58b arasında Molla Husrevdat Abdu'l-Kadir Geylanî'den, Şifa'dan nakiller vardır. (Müellifin adı "*Müftizâde Âlim Mehmed Efendî Güzelhisârî*" şeklinde olmalıydı.) Teravihte okunması gereken kıraat miktarını belirten 2 varaklı bir risaledir. Günümüzde varakların tahkiki de yapılmıştır.²²

30. *Risâle fî Kırâ'ati Âyete'l-Kürsî*, Müftü zâde Âlim Mehmed Efendî Güzelhisârî (1116/1704), 21 Hk 416/4, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 212x155-175w80 mm., 41b, 23, Nesih, Krem rengi taç filigranlı. Çaharkuşe açık kahverengi meşin, üstü aşınmış ebru kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları kırmızı.

31. *Sirâcu'l-Kârî*, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 790/4, Muhammed b. Hasan el Amidi, Arapça, ?, 1721, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-170x95 mm., 63b-203a, 19, Talik, üç ay filigranlı. Miklebli salbek şemseli bordo rengi meşin asıl metin kırmızı çizgili. Eserin uzun adı Siracü'l-kari'l-mübtedi ve tezkireti'l-mukri'l-müntehi. (Müellifin tam adı "*İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân*" şeklinde olmalıydı.)

32. *Sirâcü'l-Kârî'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Mukrî'l-Müntehî*, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 1182, Mahmud, Arapça, ?, 1878, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 240x180-170x120 mm., 294, 15, Nesih Kırmısı, Suyolu filigranlı. Esas metin kırmızıyal yazılı, zencirekli, çiçek desenli, miklebli, kırmızı meşin kaplı mukavva cilt içindedir. eş-Şâtibi'nin hırzû'l-emânî ve vechu't-tehânî veya el-kasidetu's-Şâtibiye adlı eserinin şerhidir. (Müellifin tam adı "*İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân*" şeklinde olmalıydı.) Eser Şâtîbî'nin *Hırzû'l-emânî ve vechi'l-tehanî* isimli manzumesinin şerhidir.²³

33. *Sirâcü'l-Kârî'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Mukrî'l-Müntehî*, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 986/1, Mustafa b. Mehmed

²² Geniş bilgi için bkz. Mohammed Najat Mohammed, *Alim Muhammed b. Hamza Güzelhisârî'nin Fıkha Dair Bazı Eserlerinin Tahkiki* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2014), 56.

²³ Mehmet Ali Sarı, "İbnü'l-Kâsîh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2002), 21/103.

Amidi, Arapça, 1641, 1722, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-160x115 mm., 1b-161a, 21, Kıрма Nesih, Rutubet lekeli taç ve birleşik harf filigranlı krem. Sırtı siyah bez, üstü bej kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları kırmızıdır. 1a'da Hafız Mustafa'nın vakıf kaydıyla mühürleri vardır. (Müellifin tam adı “İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân” şeklinde olmalıydı.)

34. Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye, Taşköprizâde İsmâ ed-dîn Ahmed b. Mustafâ (968/1569), 21 Hk 1090/2, Mustafa b. Ahmed b. Hıdır, Arapça, ? , 1770, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 260x150-200x110 mm., 187b-220a, 29, Nesih Kırmısı, Bayrak filigranlı. Bölüm başları, harfler, duracaklar ve keşideler kırmızıyla, çaharkuşe, kahverengi meşin, sırtı yeşil bezle tamir görmüş miklebli, sertabı harap, mukavva cilt içinde. 01 Hk 483 de, aynı eser başka bir dibace ile başlamakta, fakat sonları bu nüsha ile uyuşmaktadır. 221b-222ab da, tecvid ile ilgili türkçe bir metin vardır. 223a da tecvid ile ilgili bir özet vardır. 224-227 beyaza boştur. (Eserin tam adı “Şerhu Mukaddimeti'l Cezeriyye”, müellif adı ise “Taşköprizade İsmâmeddin Ahmed b. Mustafa” şeklinde olmalıydı.)

35. Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye, Nûr ed-dîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî (1014/1605), 21 Hk 719, İsmail b. Muhammed, Arapça, ?, 1722, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x145-180x80 mm., 62, 25, Talik Kırmısı, Üzüm salkımı filigranlı. Ebru mukavva cilt kaplı yıpranmış meşin, asıl metin kırmızı çizgili. Deffeler ciltten kopuk. (Eserin tam adı “Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye”, müellifin adı ise “Nureddin Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî” şeklinde olmalıydı.)

36. Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye, Hâlid b. Abd-Allâh el-Ezherî (905/1499), 21 Hk 67, Muhammed b. Yunus, Arapça, ?, 1605, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x155-155x115 mm., 35, 15, Nesih, Çapa filigranlı. Sathı sarı kâğıt kaplı, sırtı dağınık kırmızı bez kaplı, mukavva bir cilt içindedir. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. (Eserin tam adı “Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye”, müellifin adı ise “Hâlid b. Abdullah el-Ezherî” şeklinde olmalıydı.)

37. Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye, Nûr ed-dîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî (1014/1605), 21 Hk 49/5(a), ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-160x95 mm., 83b-104b, 23, Kıрма Nesih, Üzüm salkımı filigranlı. Salbek şemseli, köşebendler çiçek motifli, sathı ve sırtı siyah meşin deri, sertablı, miklebli, sağ deffesi düşmüş cilt. Keşideler kırmızı mürekkepli. (Eserin tam adı “Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye”, müellifin adı ise “Nureddin Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî” şeklinde olmalıydı.)

38. **Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye**, müellif belli değil, 21 Hk 1711, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 208x145-170x110 mm., 25, 15, Bozuk Nesih, Rutubet lekeli üç ay filigranlı krem. Sırtı yıpranmış kahverengi meşin, üstü kısmen dökülmüş lekeli ebru kâğıt kaplı ince karton cilt. Keşideler kırmızı. Şirazesı dağınıktır. (Eserin tam adı “*Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye*” şeklinde olmalıydı.)

39. **Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye**, müellif belli değil, 21 Hk 919/5, İdris b. Nasuh, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x140-155x105 mm., 48b-78a, 21, Nesih, Rutubet lekeli taç filigranlı krem. Sırtı laciverd bez, üstü sarı kâğıt kaplı mukavva ciltli, keşideler siyah. Eserin sonu eksiktir. (Eserin tam adı “*Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye*” şeklinde olmalıydı.)

40. **Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye**, müellif belli değil, 21 Hk 559/1, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 203x137-130x65 mm., 1b-90a, 17, Nesih, Taç filigranlı krem. Çaharkuşe kahverengi meşin, üstü renkli desenli kâğıt kaplı, şirazesı dağınık mukavva ciltli. Söz başları ve keşideler kırmızı. (Eserin tam adı “*Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye*” şeklinde olmalıydı.)

41. **Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye**, Alâ ed-dîn et-Trablusî, 21 Hk 1662/1, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 208x140-140x90 mm., 1b-34a, 15, Bozuk Nesih, Rutubet lekeli harf marka filigranlı krem. Çaharkuşe yıpranmış vişne rengi meşin, üstü desenli kâğıt kaplı, miklebli mukavva cilt. Keşideler siyahtır. TÜYATOK 07/II. 846'nın kenarına yazılan bir kaynağa göre 21 Hk. 252/2'nin zahriyesinde eserin müellifinin yukarıdaki gibi olduğu belirtilmiştir. 1a'da Hafız Abdurrahman'ın mülkiyet kaydıyla Ömer el-Vehbi'nin mühürü vardır. (Eserin tam adı “*Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye*”, Alaaddin et-Trablusî şeklinde olmalıydı.)

42. **Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye**, müellif belli değil, 21 Hk 17/9, Ali, Arapça, ?, 1731, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 170x110-115x60 mm., 153a-183b, 15, Kıрма Nesih, Taç isim filigranlı. Şemseli, köşebendli, miklebli, sırtı yeşil bezle onarılmış, kahverengi meşin kaplı harap mukavva bir cilt içindedir. Metnin aslı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. (Eserin tam adı “*Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye*” şeklinde olmalıydı.)

43. **Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye**, müellif belli değil, 21 Hk 437/1, Hasan b. Ömer, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 155x105-105x67 mm., 1b-21a, 17, Talik, Rutubet lekeli suyolu filigranlı krem. Sağ kapağı kopmuş, aslında çaharkuşe vişne rengi meşin, üstü ebru kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları ve keşideler kırmızıdır. Eser 833/1429'da ölen Şemseddin M. b. M. El-Cezeri'nin kitabının şerhidir. Anonim bir şerh olup kaynaklarda bulunamamıştır. 21b-23b

arasında gramerle ilgili bazı faydeler vardır. (Eserin tam adı “Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye” şeklinde olmalıydı.)

44. Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye, Taşköprü-zâde İsâm ed-dîn Ahmed b. Mustafâ (968/1569), 21 Hk 453/2, ?, Arapça, ?, 1747, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x160-160x105 mm., 41b-67a, değişik, Kıрма Nesih, Üzüm salkımı isim filigranlı. Soğuk çiçek baskılı kahverengi sade sahtiyan cilt. Keşideler kırmızıyla yazılı. **TÜYATOK'** ta eser haşiye olarak alınmışsa da doğru değildir. (Eserin tam adı “Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye” şeklinde olmalıydı.)

45. Şerhü Mukaddimeti'l-Cezeriye, Nûr ed-dîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî (1014/1605), 21 Hk 49/4, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-160x95 mm., 83b-104b, 23, Kıрма Nesih, Üzüm salkımı filigranlı. Salbek şemseli, köşebentli, siyah meşin cilt. Sağ deffesi düşmüş. Keşideler kırmızı. (Eserin tam adı “Şerhu Mukaddimetü'l Cezeriyye”, müellifin adı ise “Nureddin Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî” şeklinde olmalıydı.)

46. Şerhü Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kıra'âti'l-Aşr, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed en-Nuveyrî (801-857/1399-1453), 21 Hk 1615, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x165-165x100 mm., 209, 23, Kıрма Nesih, Üzüm salkımı filigranlı. Pembe renkli mukavva sırtı siyah bez cilt. Metinler kırmızı yazılı. Sonu yok. 1428 yılında yazılmıştır. İmam-ı Cezerî'nin *Tayyibetü'n-neşr* isimli eserinin önemli şerhlerinden biridir.²⁴

47. Şifâ'ü'l-Haim fî Tahlisi Kıra'âti Asım, Köprülüzâde Abd-Allâh Paşa b. Mustafâ Paşa (1148/1735), 21 Hk 316, Mehdi Şebisteri, Arapça, ?, 1724, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x140-135x75 mm., 75, 13, Nesih, üç ay filigranlı. “*Miklebli, ebru kâğıt kaplı mukavva, sırtı ve sertabı bordo meşin, söz başları kırmızıdır. Eser, İbn Ebi'n-Necud Nasr b. Ku'ayn Asım'ın eserinin tahlisidir. Bu eserden Hafs bahsetmektedir. (Eserin içinde ve GAL. G. II. 429'da böyle belirtiliyor). Kaynaklar bu eserden direkt bahsetmemektedir. Eserin telifi 1133/1720 tarihinde tamamlanmıştır. Eser adı dibacede yazılı (2a'da) yazar adı zahriyede verilmiştir. Ayrıca yazar için etekte Vezir Zade denilmiştir. Yazar kaynaklarda var, fakat bu eseri görünmüyor. Kıraatle ilgili başka bir isimde bir eseri belirlenmiş.*”²⁵ (Müellifin adı “Köprülüzâde Abdullah Paşa b. Mustafâ Paşa” şeklinde olmalıydı.) Eser, İmâm Âsım b. Behdele'nin

²⁴ Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Muhammed en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-kıra'âti'l-âşr* thk. Cemaleddin Muhammed Şerif (Tanta: Dâru's Sahâbe, 2004), 1/11.

²⁵ Köprülüzâde Abdullah Paşa b. Mustafâ Paşa, *Şifâ'ü'l-Haim fî Tahlisi Kıra'âti Asım*, (Diyarbakır: Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 316).

hayatı hakkında bilgi vermekle beraber kıraatin usul ve ferşu'l-hurûf noktasında diğer kıraat imamlarından farklı kıraat ettiği yerler izah edilmiştir.

48. Tahbirü't-Teysîr, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 1820, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 200x145-150x80 mm., IV+91, 21, Nesih Kırmısı, Suyolu filigranlı. Sırtı ve sertabı kahverengi meşin, üzeri ebru kâğıt kaplı, miklebli cilt. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 1b-IVb arasında eserin fihristi vardır. (Müellifin adı "*Şemsüddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî*" şeklinde olmalıydı.) Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'* isimli telifi hakkında yapılan çalışmadır. Müellif Kırâat-i Seb'a imamlarıyla beraber Ya'küb el-Hadramî, Halef b. Hişâm ve Ebû Ca'fer el-Kârî'nin kıraatini de eklemiş, ayrıca eserin tashihini ve tavzihini yerine getirmiştir. Muhtelif kütüphanelerde yazma nüshaları çokça bulunmaktadır. Eserin 1972 yılında ilk neşri, 1983 yılında ikinci neşri gerçekleştirilmiştir. Dânî'nin *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'* adlı eserinin ana metnine bağlı kalınarak esere yeni açıklamalar ve ilaveler yapılmıştır.²⁶

49. Tahbirü't-Teysîr, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 762/1, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 208x160-164x88 mm., 3+1b107, 19, Nesih, Üzümlü taç filigranlı. Çaharkuşe kahverengi meşin, sathı desenli kâğıt kaplı cilt, söz başları kırmızı mürekkeplidir. Formalar dağınıktır. Sayfa kenarları yer yer notludur. Başta II yaprak beyaza boşdur. (Müellifin adı "*Şemsüddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî*" şeklinde olmalıydı.)

50. Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr, Şems ed-dîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (833/1429), 21 Hk 59/2, ?, Arapça, ?, 1754, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-115x65 mm., 35b-76b, 13, Nesih, Üzüm salkımı filigranlı. Çaharkuşe meşin, ebru kâğıt kaplı mukavva ciltli. Formalar şirazeden ayrılmış, sırtı adi bezle onarılmış, sol deffesi kopuk. Söz başları kırmızı. 77a-85a arası beyaza boş. (Müellifin adı "*Şemsüddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî*" şeklinde olmalıydı.) Müellifin kendi eseri olan *en-Neşr fi Kırâati'l-Aşr* adlı eserinin (799-1397) yılında 1019 beyitten oluşan ve manzum hale getirilmiş şeklidir. Muhtelif kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunan eserin farklı baskıları yapılmış ve eser üzerine çeşitli şerhler yazılmıştır.²⁷

²⁶ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Yusuf İbnü'l-Cezerî, *Tahbirü't-Teysîr fi'l kırâati'l-âşr* thk. Cemaleddin Muhammed Şerif (Tanta: Dâru's-Sahâbe, 2000), 93.

²⁷ Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2002) 20/555.

51. **Tehzîbü'l-Kıra'ât**, Saçaklı zâde Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'aşî (1145/1732), 21 Hk 1773, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x155-150x85 mm., 189, 21, Nesih, Harf arma Filigranlı. Miklebli ebru ve mukavva ç. k. yıpranmış meşin sırtı bez söz başları kırmızı. Eserin adı ve yazar dibaceden alındı. Başta 4 yaprakta fihrist var. Suretü'l-fecr bölümünde kalır. Sonu eksiktir. Muhtelif kütüphanelerde yazma nüshaları bulunmaktadır.²⁸

52. **Tertilü'l-Kur'ân**, Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî (1175/1762), 21 Hk 1709/1, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-160x100, 1b-8b, 31, İnce Nesih, Marka filigranlı. Söz başları kırmızı, sırtı bez desenli kâğıt kaplı mukavva cilt. 9-12 yaprakları beyaza boş. *Âdâbü kırâ'ati'l-Kur'ân* ve *Risâle fî âdâbi kırâ'ati'l-Kur'ân ve fazîletihâ* gibi isimlerle de adı geçen bu risâle *Ebû Said el-Hâdimî ve Risâletü Tertîli'l Kur'ân* ismiyle Yavuz Fırat tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.²⁹

53. **et-Tefsîr fî'l-Kırâ'âti's-Seb'**, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebû Tâlib Hammuş el-Kaysî (437/1045), 21 Hk 265, İbrahim b. Ali, Arapça, ?, 1558, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 210x140-145x85 mm., 98, 17, Nesih, Ok yay filigranlı. Mavi kâğıt kaplı mukavva cilt kaplı meşin söz başları kırmızı miklebli. Sonda kurraların adları var.

54. **et-Teysîr fî'l-Kırâ'âti's-Seb'**, Ebû Amr Osmân b. Sa'îd b. Osmân ed-Dânî (444/1053), 21 Hk 1153/1, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 255x170-185x125 mm., 1b-56a, 23, Kıрма Nesih, Abadî Müellifin yedi kıraate dair yazdığı en meşhur eseridir. Farklı ülkelerdeki çeşitli kütüphanelerde yazma nüshası çokça bulunmaktadır. Otto Pretzl tarafından 1930 yılında İstanbul'da neşredilmiş, daha sonraları çeşitli baskıları yapılmıştır.³⁰ Cezerî'nin ilham aldığı kaynaklar arasında bulunan *et-Teysîr*, *Kırâat-i Seb'a*'da bulunan imam ve ravilerin hayatları ve rivayetlerinin bulunduğu Dâni'nin meşhur eserlerindedir.

55. **et-Teysîr fî'l-Kırâ'âti's-Seb'**, Ebû Amr Osmân b. Sa'îd b. Osmân ed-Dânî (444/1053), 21 Hk 915/2, ?, Arapça, ?, 1218, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 220x160 mm., 14b-76b, 19, Kıрма Nesih, üç ay filigranlı. Sarı rengi ince karton, söz

²⁸ Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'aşî, *Tehzîbü'l-Kıra'ât* (Konya: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Isparta İl Halk Kütüphanesi, 1461/1) 1b-120a; Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'aşî, *Tehzîbü'l-Kıra'ât* (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 7258) II+1b-268a; Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'aşî, *Tehzîbü'l-Kıra'ât* (Ankara: Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 777/3) 101b-237b.

²⁹ Yavuz Fırat, *Ebû Said el-Hâdimî ve Risâletü tertîli'l-Kur'ân* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 1991), 31.

³⁰ Abdurrahman Çetin, "Dâni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2002), 8/460.

başları siyah çizgili, ön ve arka kapak kopuk fakat yerindedir. 77a-b kıraatle ilgili açıklamalar vardır.

56. et-Teysîr fî'l-Kırââtî's-Seb', Ebû Amr Osmân b. Sa'îd b. Osmân ed-Dânî (444/1053), 21 Hk 1153/1, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 255x170-185x125 mm., 1b-56a, 23, Kıрма Nesih, Abadî.

57. et-Teysîr fî'l-Kırââtî's-Seb', Ebû Amr Osmân b. Sa'îd b. Osmân ed-Dânî (444/1053), 21 Hk 149, ?, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 195x135-130x75 mm., 58, 14, Nesih, Yıldız ve birleşik harf filigranlı. Ebru ve mukavva, sırtı meşin, söz başları ve cetveller kırmızıdır. Zahriyede Abdurrahman'a ait mülkiyet mühürü, Mustafa Hoca'ya ait vakıf kaydı mevcuttur. Sufi Mustafa Huvace'nin vakıf kaydı vardır.

58. Vakfu Hamza ve Hişâm, İbn el-Kâsîh Nûr ed-dîn Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân (801/1398), 21 Hk 356/4, İsmail Dağıstanî, Arapça, ?, 1798, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 205x145-150x90 mm., 119b-124b, 21, Talik, Abadî. Mesele sözcükleri kırmızı mürekkeble yazılmış, sırtı ve sertabı kırmızı meşin, miklebli desenli kâğıt kaplı mukavva bir cilt içindedir. (Müellifin tam adı "*İbnü'l Kâsîh Nûreddin Ebû'l-Bekâ Alî b. Osmân*" şeklinde olmalıydı.) Müellif eserde evvel sûre ile başlamış ve çeşitli sûrelerdeki kıraatin usul konularıyla alakalı tatbiklere yer verilmiştir. Kullanımdaki ismi *Vakfu Hamza ve Hişâm* olsa da eserin asıl ismi *Tuhfetü'l-Enâm fî'l-Vakfi 'Ale'l-Hemze li-Hamza ve Hişâm*'dir.³¹

59. Vakfu Hamza ve Hişâm, müellif belli değil, 21 Hk 986/2, Mustafa b. Mehmed Amidi, Arapça, ?, ?, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 215x160-160x102 mm., 163b-166b, 21, Kıрма nesih, rutubet lekeli taç birleşik harf filigranlı. Sırtı siyah bez, üstü bej renk kâğıt kaplı mukavva cilt. Söz başları ve noktalar kırmızıdır. Eserin Muhammed b. el-Hasan'ın 1135/1725 tarihinde yazdığı nüshadan kopya edildiği hatimede yazılıdır. 97a'da Hafız Mustafa'nın vakıf kaydı ve mührü vardır.

60. Zubdetü'l-İrfân fî Vücûhi'l-Kur'ân, Hâmid b. Abd el-Fettah Palavî (1173/1759'dan sonra), 21 Hk 113, Muhammed b. Ahmed, Arapça, ?, 1785, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 200x150-155x95 mm., 148, 13, Nesih, Şapka ve birleşik harf filigranlı. Zencirekli, siyah rengi meşin kaplıdır. Söz başları kırmızıdır. Zahriyede Mustafa'ya ait mülkiyet mührü ve kaydı vardır. (Müellifin tam adı "*Hâmid b. Abdulfettah Paluvî*" şeklinde olmalıydı.) Müellif eserinin evvelinde simgeler koymuş, istiâze ve besmelenin dört vechiyle esere başlamıştır. Evvel sûreden

³¹ Mehmet Ali Sarı, "İbnü'l-Kâsîh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 21/102.

başlayarak sûre sûre kıraat vecihlerini aktarmıştır. Vecihleri izah ederken ilmi kıraatle alakalı kavramlara da açıklık getirmiştir. *Kırââtî's-Seb'a* imamları için *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî* isimli eserden, diğer üç kıraat imamı için de *Füyuzü'l-İtkan fî Vücuhi'l-Kur'an* isimli eserden faydalanmıştır.³² Eser ayrıca İstanbul'da basımı gerçekleşen ilk kıraat kitabıdır.

Sonuç

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesinde kıraat ilmiyle alakalı tespit ettiğimiz yazma eser nüshalarının incelendiği çalışmamızda şu sonuca varılmıştır: Kütüphanede yer alan kıraat ilmiyle ilgili yazma eserlerin sayısı, kütüphane genelinde bulunan yazma eserlerin yaklaşık %1,5-2'lik bir kısmını oluşturmaktadır. Kütüphanedeki ulaşabildiğimiz yazma kıraat eserlerinin hepsinin dili Arapçadır. Eserlerin çoğunun müellifleri belli olmakla birlikte bazılarının da müellifleri belli değildir. Müellifleri belli olmayan eser nüshaları “müellifi belli değil” ibaresiyle belirtilmiştir. Eserlerden bazılarının istinsah edildiği görülse de pek çoğu müellif nüshadan oluşmaktadır. Eserler arasında kıraat ilminde otorite olan şahısların eserlerinin birden fazla nüshaları olduğu da gözlemlenmiştir. Müellifler arasında kütüphanede en çok eseri bulunan müellif İbnü'l-Cezerî olup, onu sırasıyla İbnü'l-Kâsîh, Ebû Amr ed-Dânî, Nûreddîn el-Kârî, Taşköprîzâde Mustafâ ve Yûsufendizâde Abdullâh takip etmektedir.

Kaynakça

- Ablay, Rifat. "Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Kıraate Dair Arapça El Yazma Eserlerin Tespit ve Değerlendirmesi". *Diyanet İlmî Dergi* 58/1 (Mart 2022) 99-125.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/did/issue/69077/891193>
- Acar, Abdurrahman. "Amid (Diyarbakır) Şehrinin Fethi (Vâkıdî'ye Göre)". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1999)195-203.
http://isamveri.org/pdfdrg/D02042/1999_1/1999_1_ACARA.pdf
- Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l Cezerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/551-557. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Akdemir, Mustafa Atilla. "Harput Ulemasından Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî ve Zübdetü'l-İrfân Adlı Eseri", *Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*. ed. Enver Çakar. 1/437-450. Elazığ:Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015.

³² Mustafa Atilla Akdemir, *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-irfân Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999) 84.

- Brockelmann, Carl. "Die Qor'anwissenschaften", *Geschichte Der Arabischen Litteratur*. 2/653. Leiden: E. J. Brill, 1943.
- Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. [en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşr](#). thk. Eş-Şeyh Zekeriya Umayrat. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 1432/2011.
- Tahbirü't-Teysîr fi'l kırâ'âti'l-âşr*. thk. Cemaleddin Muhammed Şerif. 1 Cilt. Mısır: Dâru's-Sahâbe, 1421/2000.
- Çetin, Abdurrahman. "Dâni". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/459-461. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Efendizâde, Yusuf. *el- İtilâf fi Vucûhi'l-İhtilâf*. İstanbul: Hacı Selim Ağa, 4, vr. 1b.
- Ertem, Davut. "Türkiye Kütüphanelerindeki Farsça Yazmalar: Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesinde Kayıtlı Farsça Yazmalar Örneği". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11 / 1 (Haziran 2022): 101-120. <https://doi.org/10.47130/bitlissos.1098629>
- Fırat, Yavuz. *Ebü Said el-Hâdimî ve Risâletü tertîli'l-Kur'ân*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.
- Göyünç, Nejat. "Diyarbakır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9 / 465. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- İsmail Paşa, Bağdatlı. *Hediyyetü'l-Arifîn*. 2 Cilt. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1951.
- Köprülüzâde, Abdullah Paşa b. Mustafâ Paşa. *Şifâ'ü'l-Haim fi Tahlisi Kıra'âti Asım*. Diyarbakır: Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 316.
- Mar'aşî, Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr. *Tehzîbü'l-Kıra'ât*. Konya: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Isparta İl Halk Kütüphanesi, 1461/1. 1b-120a.
- Mar'aşî, Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr. *Tehzîbü'l-Kıra'ât*. Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 7258. II+1b-268a.
- Mar'aşî, Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr. *Tehzîbü'l-Kıra'ât*. Ankara: Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 777/3. 101b-237b.
- Mohammed, Najat Mohammed. *Alim Muhammed b. Hamza Güzelhisarî'nin Fıkha Dair Bazı Eserlerinin Tahkiki*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014. <http://hdl.handle.net/11452/5321>
- Mermutlu, Bedri. "Osmanlı Döneminde Diyarbakır'da Kadiri ve Rifailik". *Diyarbakır Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti* 2. 341-350. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

- Nüveyrî, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-kırâati'l-'aşr*. thk. Cemaledin Muhammed Şerif. 2 Cilt. Mısır: Dâru's Sahâbe, 1425/2004.
- Öge, Ali. "Amasyalı Âlim Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmine Dair Eserlerin İncelenmesi", *Uluslararası Amasyalı Âlimler Sempozyumu*. ed. Şuayp Özdemir. 1/187-194. Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017.
- Özcoşar, İbrahim. "Bir İslam ve Osmanlı Şehri Olarak Diyarbakır/Amid". *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*. ed. İbrahim Özcoşar vd. 1-22. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Özkan, Halit. "Yûsufefendizâde". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 44/41-42. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Sarı, Mehmet Ali. "İbnü'l-Kâsım". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/102-103. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Top, Mehmet. "Diyarbakır Ulu Camii ve Müştemilatı". *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*. ed. İrfan Yıldız, 204-220. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Yayınları, 2011.
- Ziriklî, Hayreddin. *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşheri'r-Ricâl ve'n- Nisâ Mine'l-Arab ve'l- Müsta'rabîn ve'l- Müsteşrikîn*. 10 cilt. Beyrut: Daru'l Manarah, 2006.